

Autor: Matija Stokić, dipl. iur.

Općinski sud u Daruvaru, Stalna služba u Pakracu

Stručni članak:

Gradansko procesno pravo

SUDSKA NAGODBA U SVJETLU JAČANJA ALTERNATIVNIH NAČINA RJEŠAVANJA SPOROVA

Trend jačanja alternativnih načina rješavanja sporova, perjanica kojega je Zakon o mirenju¹, nije dotaknuo institut sudske nagodbe reguliran Zakonom o parničnom postupku². Iako mogućnost rješenja spora u postupku mirenja na određeni način konkurira mogućnosti za sklapanje sudske nagodbe u parničnom postupku, autor iznosi argumente za stajalište da sudska nagodba i dalje ima netaknutu svrhu, a, ovisno o posebnostima procesnih situacija koje se javljaju u praksi, i neke prednosti u odnosu na postupak mirenja. Te bi prednosti mogle biti kapitalizirane ukoliko bi bio proširen zakonom propisani predmet i sadržaj sudske nagodbe, podrobnije uređen modalitet poticajne i potporne aktivnosti parničnog suca koja za cilj ima okončanje spora na miran način, te poduzete neke druge mjere i prilagodbe. Posebno se ističe da je mentalitetu i ustaljenim navikama većine građana strano sporove rješavati na alternativne načine, što se zasigurno neće uskoro promijeniti, pa je razumno uvažavajući tu činjenicu u parničnom postupku stvoriti što je moguće više prostora za okončanje spora sklapanjem sudske nagodbe.

1. UVODNO

Usljed općepoznatih teškoća i nezadovoljavajućeg stanja, kao i težnje za dostizanjem europskih standarda u poštivanju ljudskih prava i njihovoj zaštiti pred sudovima, posljednjih godina ubrzano se nastojalo normativnim intervencijama poboljšati funkcioniranje pravosuđa radi povećanja njegove učinkovitosti, što uz ustrojstvene promjene uključuje i reformu sudskih postupaka, ali i poticanje izvansudskih metoda rješavanja sporova u nadležnosti sudova. Takvi naponi urodili su među ostalim i donošenjem ZM, a primjena tog zakona već je donijela određene pozitivne rezultate i dokazala da ima perspektivu, iako alternativni načini rješavanja sporova još uvijek nisu dovoljno bliski i atraktivni građanima i poslovnim subjektima, a još nije ni potpuno zaokružen sustav mirenja pridruženog sudovima³. Pozitivne

¹ Narodne novine, br. 163/03 i 79/09 - dalje u tekstu: ZN

² Narodne novine, br. 53/91, 91/92, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07 i 84/08 – dalje u tekstu: ZPP

³ Postupak mirenja pred sudovima započet je u okviru provedbe Strategije reforme pravosudnog sustava dana 15. ožujka 2006. godine pilot-projektom mirenja na Trgovačkom sudu u Zagrebu u kojem je po prvi puta uvedeno mirenje kao posebna metoda rješavanja sporova. U okviru projekta „Mirenje pri sudovima“ u drugoj polovici 2006. godine po modelu pilot - projekta na Trgovačkom sudu u Zagrebu započela je provedba mirenja na osam općinskih sudova (Bjelovar, Osijek, Rijeka, Slavonski Brod, Varaždin, Vukovar, Zadar i Zagreb). Tijekom 2007. godine započela je provedba postupaka mirenja na Visokom trgovačkom sudu Republike Hrvatske kao prvom drugostupanjskom sudu u Republici Hrvatskoj na kojem je osnovan centar za mirenje. Tijekom 2008. godine osnovani su centri za mirenje i na Općinskom sudu u Karlovcu te na Trgovačkim sudovima u Varaždinu, Rijeci, Pazinu, Bjelovaru i Osijeku, a sve u okviru pilot-projekata. Projekt PHARE 2005

strane alternativnog načina rješavanja sporova na sudovima i izvan sudova sastoje se u tome što je prednost dana interesima stranaka, a ne njihovim procesnim i pravnim pozicijama, sam postupak je povjerljiv, odvija se u neformalnoj atmosferi koja smanjuje emocionalno opterećenje stranaka i olakšava međusobnu komunikaciju, brži je od parničnog postupka, a u konačnici omogućava strankama da i u budućnosti zadrže dobre odnose u kojima su bile prije nastanka konflikta. Stoga nema dvojbe da je trend jačanja alternativnih načina rješavanja sporova općenito, te posebno postupak mirenja pridruženog sudovima, snažan doprinos jačanju zaštite ljudskih prava i većoj učinkovitosti sudstva. Već ostvarene, kao i potencijalne koristi od orijentacije prema alternativnim načinima rješavanja sporova potiču nas na istraživanje mogućnosti za poduzimanje i dodatnih koraka kako bi se paradigma na kojoj počiva ta orijentacija proširila i na područja koja ju do sada nisu poznavala. U Republici Hrvatskoj 2 – 3% sporova završava sklapanjem sudske nagodbe u parničnom postupku⁴, što je zanemarivo u odnosu mnoge zapadne zemlje čijim standardima težimo. Bez obzira na postupak mirenja koji se može voditi pred domaćim sudovima, a koji na određeni način konkurira poticajnoj aktivnosti parničnog suda za mirno okončanje spora sklapanjem sudske nagodbe, smatramo da „jačanjem“ instituta sudske nagodbe mogu biti postignuti dodatni povoljni učinci u vidu većeg udjela sudskih nagodbi u ukupnom broju okončanih parničnih postupaka i kroz postupno razvijanje kulture mirnog rješavanja sporova. Problemi u funkcioniranju hrvatskog pravosuđa na koje je ukazano, sagledani kroz aktualne prilike pada gospodarske aktivnosti, rastuću nelikvidnost i njima generirani vjerojatni skorašnji povećani priljev sudskih predmeta (u trgovačkim i građanskim sporovima radi naplate novčanih tražbina, moguće i u radnim i službeničkim sporovima), poticaj su da se u učinkovitije pravosuđe ulože dodatni naponi i sredstva, pa i na područjima koja se na prvi pogled ne čini osobito pogodnima za tu svrhu, što je, vjerujemo, slučaj i sa institutom sudske nagodbe.

2. USPOREDBA PREDNOSTI I NEDOSTATAKA RJEŠAVANJA SPOROVA MIRENJEM I SKLAPANJEM SUDSKE NAGODBE U PARNIČNOM POSTUPKU

2.1. MIRENJE

Postupak mirenja u građanskim, trgovačkim, radnim i drugim imovinskopравnim sporovima o pravima kojima stranke mogu slobodno raspolagati, uređen je u ZM-u⁵ sa svrhom olakšavanja pristupa mirenju kao odgovarajućem postupku rješavanja sporova, osiguravanja raspoloživosti mirenja, jačanja svijesti o mirenju kroz poticanje primjene mirenja te osiguravanje uravnoteženog odnosa između mirenja i sudskog postupka (čl.1.). Mirenje je svaki postupak u kojem stranke nastoje sporazumno riješiti spor uz pomoć jednog ili više izmiritelja koji strankama pomažu postići nagodbu, bez ovlasti da im nametnu obvezujuće rješenje, izmiritelj je jedna ili više osoba koje na temelju sporazuma stranaka provode mirenje samostalno ili u

„Jačanje mirenja kao alternativnog načina rješavanja sudskih sporova“ započeo je u veljači 2008. godine, čiji korisnik je Ministarstvo pravosuđa RH, a dionici su Hrvatska obrtnička komora, Hrvatska udruga poslodavaca, Hrvatska gospodarska komora i Hrvatska udruga za mirenje. Opći cilj projekta je osiguranje lakše dostupnosti pravde kroz razvoj alternativnih načina rješavanja sporova dok mu je svrha razvoj alternativnog načina rješavanja sporova u Hrvatskoj i prilagodba najboljoj praksi u Europskoj uniji, te razvoj sustava alternativnog načina rješavanja sporova na sudovima i izvan sudova za pravne i fizičke osobe. (izvor: www.pravosudje.hr)

⁴ Vidjeti Blažević, Borislav; Izmjene i dopune Zakona o mirenju, Informator – instruktivno-informativni list za ekonomsku i pravna pitanja, br.5780-5781 od 29. srpnja i 01. kolovoza 2009. godine, Zagreb

⁵ Najveći utjecaj na tekst Zakona o mirenju imao je, međutim, UNCITRAL-ov Model zakon o međunarodnom trgovačkom mirenju iz 2002. godine. Vidjeti Uzelac, Alan; Zakon o mirenju: nastanak, izvori i osnovna načela (izvor: <http://public.carnet.hr/alanuzelac/pubs/D02Nacela%20zakona%20o%20mirenju.pdf>)

okviru institucije za mirenje, a institucija za mirenje je pravna osoba ili tijelo pravne osobe koja organizira postupke mirenja (čl.2. ZM). Stranke sporazumno pokreću postupak mirenja i određuju izmiritelja, a ako se ne mogu sporazumjeti o osobi izmiritelja, mogu zatražiti da ih odredi ili da ih imenuje institucija za mirenje ili neka treća osoba (čl.3. i 4. ZM). Izmiritelj je dužan djelovati nepristrano i jednako postupati sa svakom od stranaka u sporu, te je dužan otkriti sve okolnosti koje bi mogle dati povoda opravdanoj sumnji u njegovu nepristranost i neovisnost (čl.5. ZM). Mirenje se provodi na način o kojem su se stranke sporazumjele, a izmiritelj pri vođenju postupka mora zadržati pravičan odnos prema strankama (čl.6. ZM). Izmiritelj se može sastajati sa svakom od stranaka odvojeno, a informacije i podatke koje je primio od jedne stranke može prenijeti drugoj stranci samo uz njezin pristanak, sve ako se stranke nisu drugačije sporazumjele (čl.8. ZM). Mirenje se dovršava odustankom stranaka, odlukom izmiritelja da se postupak mirenja obustavlja jer njegov nastavak nije svrhovit, ako se nagodba ne sklopi u roku od 60 dana od početka mirenja ili sklapanjem nagodbe (čl.9. ZM). Nagodba koja je sklopljena u postupku mirenja je ovršna isprava ako sadrži klauzulu ovršnosti (čl.10. ZM). Izmiritelj je dužan u odnosu na treće osobe čuvati povjerljivim sve informacije o postupku mirenja (čl.11. ZM), a ako se stranke ili druge osobe koje sudjeluju u postupku mirenja nisu drugačije sporazumjele, ne mogu se u arbitražnom, sudskom ili bilo kojem drugom postupku pozivati na relevantne činjenice i pravne radnje ili predlagati kao dokaz činjenicu da je jedna od stranaka predlagala ili prihvatila mirenje, izjave o činjenicama ili prijedloge koje su stranke u postupku iznosile, priznanje zahtjeva ili činjenica izvršeno tijekom postupka, ako takva očitovanja nisu sastavni dio nagodbe, isprave koje su pripremljene isključivo za potrebe postupka mirenja osim ako je zakonom utvrđeno da je njihovo iznošenje nužno radi provedbe ili ovrhe sklopljene nagodbe, spremnost jedne stranke da tijekom postupka prihvati prijedlog izmiritelja, te prijedloge koje je u postupku iznio izmiritelj (čl.12. ZM). Izmiritelj ne može biti sudac ili arbitar u sporu koji je bio ili jest predmet postupka mirenja, ili u nekom drugom sporu koji je proizašao iz toga pravnog odnosa ili u vezi s njim, niti odvjetnik koji je sudjelovao kao izmiritelj može zastupati stranke u sporu (čl.13. ZM). Pokretanjem postupka mirenja nastupa zastoj zastarijevanja (čl.14. ZM). Tijekom sudskog, upravnog ili drugog postupka tijelo koje vodi postupak će u sporovima iz čl.1. ZM preporučiti strankama da spor riješe u postupku mirenja ako ocijeni da postoji mogućnost rješavanja spora na taj način (čl.16. ZM). Ako se stranke nisu drugačije sporazumjele, svaka snosi svoje troškove, a troškove postupka mirenja stranke snose na jednake dijelove (čl.17. ZM). Kako je vidljivo iz sažetka njegovih najvažnijih odredaba, ZM je utemeljen na, u njegovom tekstu implicitno sadržanim, načelima dispozitivnosti i stranačke autonomije, dobrovoljnosti i konsenzualnosti, neformalnosti i povjerljivosti postupka, procesne ravnoteže i poticanja mirenja kao izvansudskog načina rješavanja sporova⁶. Načelo dispozitivnosti i stranačke autonomije proizlazi iz same prirode postupka mirenja koji se nadovezuje na samostalne napore stranaka da pregovorima prevladaju spor o pravima kojima mogu slobodno raspolagati. Zbog toga su norme kojima se uređuje postupak mirenja u najvećoj mjeri dispozitivne naravi i stranke mogu od njih svojim sporazumom odstupiti. Načelo dobrovoljnosti i konsenzualnosti određuje da postupak mirenja počinje, traje i okončava se slobodnom voljom stranaka. Načelo neformalnosti postupka trebalo bi osigurati fleksibilnost postupka mirenja. Mirenje je u odnosu na sudski postupak, pa i u odnosu na arbitražu, regulirano znatno manjim brojem normi, a količina formalnosti reducirana je na neophodno potrebnu mjeru. Načelo povjerljivosti postupka uz načelo procesne ravnoteže osigurava integritet postupka mirenja, ali i služi kao jamstvo njegove učinkovitosti. Načelo povjerljivosti ima nekoliko elemenata. U pravilu, ako se stranke drugačije ne sporazumiju, postupak mirenja nije javan. Tako je prvi element povjerljivosti sadržan u obvezi svih

⁶ Isto, Uzelac; *Zakon o mirenju: nastanak, izvori i osnovna načela*

sudionika postupka da čuvaju tajnost postupka prema javnosti (od same činjenice da se postupak vodi do pojedinosti tog postupka). Drugi element sadržan je u obvezi da se sam postupak mirenja, kao i informacije i isprave koje su prezentirane u postupku s isključivom namjenom da posluže postizanju nagodbe, ne koriste kao oružje protiv lojalne stranke u eventualnom kasnijem postupku, radi čega zakon propisuje dokazne zabrane u pogledu niza činjenica i okolnosti. Treći element načela povjerljivosti sadržan je u odnosu samog izmiritelja i stranaka. Naime, izmiritelj tijekom mirenja može održavati zajedničke, ali i odvojene sastanke sa strankama. Pri tome, premda načelno izmiritelj treba prenositi bit informacije koju je saznao od jedne stranke drugoj stranci, ako mu stranke u odvojenim sastancima povjere neku od okolnosti ili informacija s naznakom da je takva informacija internog karaktera i da nije za prenošenje drugoj stranci, izmiritelj je dužan čuvati njenu povjerljivost u odnosu na sve, pa tako i na drugu stranku. Svi ovi aspekti povjerljivosti trebali bi osigurati da postupak mirenja teče maksimalno otvoreno, bez straha da će se spremnost na razgovore i eventualni kompromis iskoristiti kasnije kao oružje protiv stranke. Ujedno, time se povećavaju i šanse da stranke zaista nađu zajednički jezik, pa se ujedno povećava opća efikasnost postupka. Načelo procesne ravnoteže jest izraz općeg načela pravičnog postupanja koje vrijedi za sve postupke u kojima sudjeluje treća, neutralna strana. Tako i kod mirenja izmiritelj treba uvijek biti neutralan i nepristran u odnosu na stranke u postupku. Načelo poticanja mirenja kao izvansudskog načina rješavanja sporova izražava pravopolitičko opredjeljenje da se sudskom postupku pribjegava samo kao posljednjem utočištu, radi čega treba stimulirati svaki način koji može dovesti do toga da se sudski postupak uopće ne vodi, a ako se bude vodio, do njegovog brzog i uspješnog okončanja. Afirmativan pristup postupku mirenja i opća pravopolitička orijentacija prema alternativnim načinima rješavanja građanskih i trgovačkih sporova dobili su svoj izraz i u ZPP-u, točnije u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 84/08). Tako je u čl.186.d ZPP, sadržajno sličnom čl.16. ZM, predviđena mogućnost tijekom cijeloga parničnog postupka da sud predloži strankama rješenje spora u postupku mirenja pri sudu koji provodi sudac izmiritelj određen s liste sudaca izmiritelja koju utvrđuje predsjednik suda godišnjim rasporedom poslova, a nagodba sklopljena pred sucem izmiriteljem je sudska nagodba. Ova novina u određenoj mjeri konkurira poticajnoj aktivnosti parničnog suda usmjerenoj prema sklapanju sudske nagodbe (čl.321. st.3. ZPP), ali ju ne isključuje ni nadomješćuje.

2.2. SUDSKA NAGODBA SKLOPLJENA U PARNIČNOM POSTUPKU

Sudska nagodba (poravnanje, *res iudicialiter transacta*) je ugovor kojim stranke uređuju svoje građanskopravne odnose kojima mogu slobodno raspolagati, zaključen u pisanoj formi u parnici ili izvan parnice, pred nadležnim sudom i dopušten od suda, koji ima svojstvo pravomoćne presude, a, ako se njime utvrđuje obveza na neku činidbu, onda i svojstvo ovršnog naslova⁷. Sporazum stranaka unosi se u zapisnik, a nagodba je zaključena kad stranke nakon pročitanoog zapisnika o nagodbi potpišu zapisnik (čl.322. ZPP). Ona je mješovit procesnopravni i građanskopravni institut, pa se s oba stajališta prosuđuje i njezina valjanost. Sklapanje sudske nagodbe dovodi do okončanja parnice, a kako je ona u procesnopravnom smislu izjednačena s pravomoćnom presudom, o predmetu koji je uređen sudskom nagodbom ne može se voditi novi parnični postupak (čl.323. ZPP). Stranke mogu u tijeku cijelog postupka pred parničnim sudom zaključiti nagodbu (čl.321. st.1. ZPP), dakle, ne samo u tijeku prvostupanjskog postupka, već i u stadiju odlučivanja o žalbi, a obveza je suda u tijeku postupka upozoriti na mogućnost sklapanja sudske nagodbe i strankama pomoći da je

⁷ Triva, Siniša; Belajac, Velimir; Dika, Mihajlo; *Građansko parnično procesno pravo*, 6. izd., Zagreb, 1986., §124, str.470-478

zaključke (čl.321. st.3. ZPP). Predmet sudske nagodbe mogu biti građanskopravni odnosi uređeni dispozitivnim propisima kojima stranke mogu slobodno raspolagati (čl.321. st.4. ZPP), a dužnost je suda paziti da on ostane u tim okvirima i da ne bude suprotan prisilnim propisima i pravilima javnog morala (čl.3. st.3. ZPP). Predmet sudske nagodbe mora se odnositi na predmet spora, ali treba uvažiti interes stranaka da se njome urede i drugi sporni pravni odnosi povezani s predmetom spora, te time spriječe možebitni novi sporovi. Sudskom nagodbom može biti obuhvaćen i samo dio predmeta spora (čl.321. st.2. ZPP), dok za preostali dio postupak ima biti nastavljen, a nema zapreka ni za sklapanje sudske nagodbe kojom bi se samo prejudicijelno utvrdio sadržaj spornog pravnog odnosa („međunagodba“). Sama nagodba ne mora nužno biti plod uzajamnog popuštanja stranaka kao kod nagodbe iz čl.150. Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, br. 35/05 i 41/08 – dalje u tekstu: ZOO). U tekst nagodbe suvišno je i bespredmetno unositi izjavu o povlačenju tužbe, jer sudska nagodba neposredno konstitutivno djeluje na okončanje postupka. Sadržaj sudske nagodbe osim nagodbe iz čl.150. ZOO mogu biti i drugi građanskopravni ugovori (npr. kupoprodaja, zajam, prijeboj, obnova itd.), a sudska nagodba može sadržavati i uglavke s rokovima i uvjetima izvršenja obveza stranaka. Kao i u slučaju presude i sudska nagodba može na pravne odnose koji se njome uređuju djelovati konstitutivno, kondemnatorno i deklaratorno. Osim tijekom parničnog postupka, sukladno odredbama čl.324. ZPP stranke sudsku nagodbu mogu sklopiti i prije njegovog pokretanja u izvanparničnom postupku pred sudom prvog stupnja na čijem području protivna strana ima prebivalište (tzv. izvanparnična ili pretorska nagodba). Što se tiče poticajne i potporne aktivnosti suda pri sklapanju sudske nagodbe koja je na općenit način predviđena u čl.321. st.1. ZPP, ona nije osobito potencirana niti pobliže razrađena Zakonom, što smatramo da nije u skladu s aktualnim trendom jačanja alternativnih modela rješavanja sporova.

2.3. USPOREDBA

Postupak mirenja ima više prednosti u odnosu na pokušaj suca da u tijeku parničnog postupka potakne stranke na sklapanje sudske nagodbe. Za razliku od izmiritelja, parnični sudac već po prirodi svog poslanja izaziva određeni zazor kod stranaka što sprječava njihovu potpunu otvorenost⁸. Sudac presudu donosi na temelju činjenica koje utvrdi s tim da ne može utvrđivati druge činjenice izvan onih na koje se stranke pozivaju (načelo stranačke istine, čl.7. ZPP). Stranke će pak svoje činjenične navode ograničiti na one od kojih očekuju konkretnu procesnu korist i u pravilu neće iznijeti svoje duboke pobude i interese iz koji je spor nastao (niti one najčešće predstavljaju pravno relevantne činjenice za odluku o određenom tužbenom zahtjevu), a upravo su te činjenice dragocjene za uspješno predlaganje obostrano prihvatljivog rješenja koje bi moglo biti pretočeno u sudsku nagodbu. Ako bi stranke bile potpuno otvorene, a pokušaj sklapanja sudske nagodbe propadne, mogle bi oslabiti svoju procesnu poziciju i umanjiti izgleda za uspjeh u parnici, a, s druge strane, parnični sudac mora nositi balast spoznaje strogo gledano irelevantnih činjenica za donošenje pravorijeka, koje je teško zanemariti i koje bi na njega mogle utjecati u nastavku postupka⁹. Tako sudac koji potiče stranke na sklapanje sudske nagodbe može, zbog njihove razumljive suzdržanosti i zatvorenosti, ostati uskraćen za saznanja o bitnim pozadinskim interesima stranaka koji su ključni za traženje obostrano prihvatljivog rješenja, što je veliki hendikep i smanjuje izgleda za sklapanje sudske nagodbe. Stvari stoje sasvim drukčije u postupku mirenja. U slučaju neuspješnog mirenja izmiritelj ne donosi odluku, tako da njegova saznanja ne mogu naštetiti

⁸ Opširnije Šimac, Srđan; *Mirenje – alternativni način rješavanja sporova*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2006.

⁹ Isto

strankama u eventualnom naknadnom sudskom postupku, a načelo povjerljivosti svojom sveobuhvatnom i slojevitom građom osigurava stranke od bilo kakvih naknadnih štetnih posljedica koje bi mogle trpjeti zbog pokušaja rješenja spora mirenjem, pa nema zapreka za potpunu otvorenost i neopterećenu komunikaciju. Povrh navedenih argumenata u korist postupka mirenja značajnu prednost čini i obučenost izmiritelja i njihova specifična znanja i vještine, što ih čini superiornima u odnosu na parnične suce koji nemaju posebnu naobrazbu o metodama i tehnikama medijacije. Ipak, cjelovita usporedba postupka mirenja i poticajne aktivnosti parničnog suca sa svrhom mirnog okončanja spora sklapanjem sudske nagodbe otkriva određene prednosti ovog potonjeg. Parnični postupak je često posljedica nepostojeće ili loše komunikacije između stranaka i snažnih osjećaja koji tijekom postupka često dodatno eskaliraju, međutim, u ozračju argumentiranog i civiliziranog raspravljanja na ročištu pred sucem zna se dogoditi da se u određenoj mjeri uspostavi zadovoljavajuća komunikacija, osvijeste vlastiti interesi (koji znaju biti zatambljeni afektivnim osjećajima), dublje upoznaju motivacija i interesi protivne stranke i spoznaju moguće alternative sudskom razrješenju spora (posebno s obzirom na negativne strane sudskog postupka u vidu troškova i dugotrajnosti trajanja), što može uroditi pomirljivošću i spremnošću za mirno rješenje spora. Za ovakve situacije parnični sudac trebao bi imati posebno razvijen senzibilitet i iskoristiti trenutak potičući stranke da svoje pomirljivo raspoloženje materijaliziraju sklapanjem sudske nagodbe, a ako bi takva prilika bila propuštena, ćudljivi vulkan osjećaja stranaka mogao bi ponovno proraditi, a komunikacija stranaka prestati ili otići u krivom smjeru pretvarajući se u optuživanje, poricanje, agresiju, povlačenje i druge njezine neproduktivne oblike. Stoga su ti trenuci dragocjeni ali i kritični, pa ono što bi možda uspio postići parnični sudac, ne bi moglo biti postignuto u postupku mirenja na koji bi stranke bile upućene (čl.186.d ZPP, čl.16. ZM) jer bi zbog proteka vremena moglo doći do novog zahlađenja ili pogoršanja odnosa, odnosno nove erupcije osjećaja i nepomirljivosti. Dakle, sudska nagodba nudi mogućnost brzog i ekonomičnog izlaza iz spora, bez određenog (makar i kratkog) praznog hoda koji bi nužno nastao upućivanjem u postupak mirenja. Smatramo inače da volju za mirno rješenje spora treba pokušati iskoristiti odmah čim se pokaže u parničnom postupku, a samo ako to ne bi polučilo uspjeh kroz sklapanje sudske nagodbe, a dobra volja ne bi potpuno nestala, treba pokušati stranke uputiti u postupak mirenja. Stoga mogućnost i potrebu za pokušaj parničnog suca da potakne stranke na sklapanje sudske nagodbe ne treba podcjenjivati već potencirati, što nikako ne umanjuje važnost i svrhovitost mogućnosti rješenja spora i u posebnom postupku mirenja.

3. PERSPEKTIVA SUDSKE NAGODBE

Prethodno izneseno govori o važnosti sudske nagodbe koja će i dalje imati svoje mjesto u parničnom postupku, a u skladu s trendom jačanja alternativnih načina rješavanja sudskih sporova smatramo da je treba i reformirati. Do sada taj trend nije dotaknuo odredbe ZPP-a o sudskoj nagodbi, što je i razumljivo jer se normiranjem postupka mirenja i uvođenjem mogućnosti mirenja pred sudovima postigao primarni željeni cilj. Osim toga usporedba postupka mirenja i poticajne aktivnosti parničnog suca sa svrhom sklapanja sudske nagodbe pokazala je da prednosti prevladavaju na strani mirenja, međutim, i da sklapanje sudske nagodbe pred parničnim sucem ima svoju netaknutu svrhu, pa i prednost u odnosu na postupak mirenja u situaciji kada kvaliteta komunikacije, stupanj pomirljivosti stranaka i spremnosti na kompromis izrazito variraju tijekom parničnog postupka. Slijedom ovih ocjena iznose se prijedlozi *de lege ferenda* sa svrhom jačanja instituta sudske nagodbe kroz proširenje mogućnosti za pristupanje njezinom sklapanju, kroz pobliže određenje pravila po

kojima postupa sudac temeljeno na uvažavanju psihološkog aspekta procesa pregovaranja, te kroz druge poticajne mjere i prilagodbe koje nisu predmet normiranja ZPP-om.

3.1. PROŠIRENJE PREDMETA I SADRŽAJA SUDSKE NAGODBE

Prostor za poticajno djelovanje suda i za sklapanje sudske nagodbe trebalo bi proširiti. Prema važećem propisu (čl.321. st.1. ZPP) sudska nagodba se treba ticati predmeta spora. U pravnoj teoriji zastupa se stajalište da ona može obuhvatiti i širi predmet od predmeta konkretnog spora¹⁰. U praksi sudova prevladava također takvo stajalište, ali uglavnom iz razloga ekonomičnosti. Primjerice, u sporu o vlasništvu nekretnina gdje se tužbenim zahtjevom traži utvrđenje prava vlasništva dosjelošću na određenoj nekretnini, iako to strogo gledano nije predmet spora, dopušteno je u sudskoj nagodbi odrediti osnivanje služnosti na predmetnoj nekretnini ili isplatu određenog novčanog iznosa na ime gubitka knjižnog prava i sl., s tim da u takvim slučajevima pažljivo treba ispitati je li riječ o zahtjevima kojima stranke mogu raspolagati (čl.321. st.4. ZPP). Iako prevladava ovakav pristup, radi otklanjanja dvojbi i ujednačavanja sudske prakse potrebno je izričito dopustiti u ZPP-u takvo sklapanje nagodbe koje prerasta predmet spora, ali ga se na određeni način tiče i svrhovito je za konačno razrješenje spornih odnosa među strankama. To bi zasigurno ohrabrilo dio sudaca koji se ustručavaju odstupiti od gramatičkog tumačenja zakona da budu aktivniji u poticanju stranaka na sklapanje sudske nagodbe. Što se tiče sadržaja sudske nagodbe, on može, kao i sam tužbeni zahtjev, biti kondemnatorni, deklaratorni i konstitutivni. Međutim, ukoliko institut sudske nagodbe želimo podrediti nastojanju da što veći broj sporova bude riješen mirno sporazumom stranaka, treba imati u vidu da se spor ne svodi na njegovu pravnu refleksiju, već je iznimno važan njegov psihološki i emocionalni aspekt. Sporovi nastaju zbog problema u komunikaciji i stanja emocionalne napetosti koje stranke ne mogu razriješiti same, pa stoga okončanje spora mirnim putem pretpostavlja uspostavu minimalne komunikacije i određeno emocionalno rasterećenje. Ponekad strankama nije toliko bitno kakve su pravne posljedice spora i pravorijeka, već su vođeni inatom, željom za odmazdom i drugim pretežno iracionalnim pobudama. Za obuzdavanje bujice osjećaja na obostrano prihvatljiv način stoga mogu biti od koristi izjave stranaka moralno-etičkog i ceremonijalnog karaktera, primjerice isprike, svečane prisege i obećanja i različite druge izjave dobre volje i sl., kroz koje stranke mogu ostvariti katarzičko olakšanje i prihvatiti danu realnost nagodbe kao najpovoljnijeg načina razrješenja spora. Uvažavajući i ove aspekte sudskog spora bilo bi svrhovito zakonom izričito omogućiti da u sudskoj nagodbi budu sadržane i različite izjave stranaka koje nemaju sadržaj s pravnim posljedicama, već upravo moralno-etički i ceremonijalni. Takva mogućnost i ciljano poticanje sklapanja nagodbe s takvim elementima u mnogim bi slučajevima doveli do brzog okončanja bolnih i teških sporova.

3.2. PRAVILA O POSTUPANJU PARNIČNOG SUCA

Uz načelnu odredbu čl.321. st.3. prema kojoj će sud u tijeku postupka upozoriti stranke na mogućnost sklapanja nagodbe i pomoći im da ju zaključe, ZPP ne sadrži konkretniju odredbu koja bi suca ovlašćivala da strankama pomogne na način da sastavi nacrt sudske nagodbe. Suzdržanost zakonodavca je razumljiva, jer, ovisno o sadržaju nacrta nagodbe i stavu pojedine stranke o istome, takav bi se istup suca mogao tumačiti kao pristranost. Stoga u praksi najčešće jedna stranka sastavi određeni tekst nagodbe, pa se sa drugom strankom

¹⁰ Triva, Siniša; Belajac, Velimir; Dika, Mihajlo; Građansko parnično procesno pravo, 6. izd., Zagreb, 1986., §124/4, str.472-473

pokušava ishoditi pristanak na takav modalitet rješenja spora ili se taj tekst koristi kao polazište za daljnje dogovaranje. Za razliku od ZPP-a, ZM-u u čl.10. st.1. određuje da na zahtjev stranaka izmiritelj sudjeluje u sastavljanju nagodbe (čl.10. st.1.). Imalo bi smisla da se slično pravilo unese i u ZPP, te autoritet i stručnost suca iskoristi za olakšavanje i skraćivanje puta do sklapanje sudske nagodbe. Dakako, u primjeni tog pravila bio bi potreban oprez jer sudac od stranaka treba dobiti odrednice nagodbe, što znači da one moraju imati poteškoće pri sastavljanju teksta, iako su se u bitnom suglasile. Sudac tako pruža pomoć strankama vodeći se manje ili više preciznim i određenim dogovorom stranaka. Korisno bi bilo da početni načelni dogovor i nesporne odrednice nagodbe radi transparentnosti budu unesene u zapisnik, a tek potom da sudac iznese nacrt nagodbe (ili više varijanti nacrta nagodbe) i unese ga u zapisnik (po potrebi i uz korištenje izjava – 3.1.), pa bi se iz sadržaja zapisnika mogao utvrditi logički slijed koji je rezultirao tekstom nagodbe i spriječila bi se mogućnost za tumačenje tekstom nezadovoljne stranke (u slučaju da ne dođe do sklapanja nagodbe) da se radi o pristranosti suca i da iz toga razloga zahtijeva njegovo izuzeće. Mogućnost pružanja ovakve pomoći strankama mogla bi se sažeti u odredbu koja bi glasila: „Uz suglasnost stranaka sudac im može pomoći u sastavljanju sudske nagodbe na temelju odrednica o kojima su se suglasile i koje su unesene u zapisnik, a u tu svrhu može sastaviti i u zapisnik unijeti jedan ili više nacrta sudske nagodbe.“ Takav od strane suca izneseni nacrt sudske nagodbe iz psihološki uvjetovanih razloga često bi za stranke bio prihvatljiv (pa makar kao inicijalni akt i podloga za daljnje pregovaranje), za razliku od nacrta sudske nagodbe koji bi predložila jedna stranka, prema čemu bi protivna stranka mogla automatski osjetiti psihološki otpor (zbog straha da bi prihvat predloženog načina mirnog rješenja spora mogao biti protumačen kao znak slabosti, zbog inata, ponosa i sl.). Osim toga, iz istih psiholoških razloga stranke se ponekad sudržavaju prve predložiti nacrt nagodbe i veliko im je olakšanje kada inicijativa za to potekne od suca. Od koristi bi mogla biti i izmjena same, sada načelne, odredbe čl.321. st.3. ZPP na način da se suca obveže da na pripremnom ročištu ili prvom ročištu za glavnu raspravu upozori stranke odnosno njihove punomoćnike na mogućnost sklapanja sudske nagodbe i na potencijalne prednosti takvog mirnog i trenutnog načina rješenja spora u odnosu na nastavak parničnjenja, koji predmnijeva određene troškove za stranke i stanovito trajanje i mogućnost osporavanja odluke korištenjem pravnih lijekova. Takva obveza suca trebala bi postojati i kasnije u bilo kojem trenutku postupka ukoliko ocijeni da bi bilo svrhovito. Ovakva intervencija u tekst ZPP-a prinudila bi suce koji nemaju takvu sklonost ili naviku da obvezno iznesu strankama mogućnost za mirno rješenje spora, pa makar samo pri prvom kontaktu sa strankama, a ona bi i korespondirala općoj orijentaciji prema mirnom rješavanju sporova koja treba naći snažniji izraz i u ZPP.

3.3. OSTALE MJERE I PRILAGODBE

Osim izmjena ZPP-a potrebne su i dodatne poticajne mjere i prilagodbe kako bi mogućnosti za sklapanje sudske nagodbe u parničnom postupku bile što veće, odnosno kako bi okončanje spora sudskom nagodbom strankama bilo što atraktivnije.

3.3.1. Neki suci posjeduju urođene ili naučene sposobnosti (visoka emocionalna inteligencija, empatičnost itd.) koje djelotvorno koriste za poticanje sklapanja razmjerno velikog broja sudskih nagodbi, dok neki suci nemaju te sposobnosti (ili bar ne u kritičnoj mjeri) i stoga su prirodno orijentirani prema kontradiktornom raspravljanju i autoritativnom okončanju spora donošenjem presude. Trend jačanja alternativnih metoda rješavanja sporova iz nadležnosti sudova, posebno ako bi zahvatio i institut sudske nagodbe na način kako smo prethodno izložili, zahtijeva **dodatnu obuku i usavršavanja svih parničnih sudaca**, njihovo

upoznavanje s metodologijom i tehnikama mirnog rješavanja sporova, pojmovima kao što su harvardska metoda, pristup pobjednik - pobjednik itd. Radi se o znanjima i vještinama koja bi mogli stjecati u sklopu radionica Pravosudne akademije Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, a radionice bi bile sličnog sadržaja kao dosad već održavane specijalizirane radionice za suce izmiritelje.

3.3.2. Zakon o sudskim pristojbama (Narodne novine, br. 74/95, 57/96, 137/02 i 26/03), točnije Tar.br.4. Tarife sudskih pristojbi predviđa pristojbenu obvezu temeljem sklapanja sudske nagodbe u visini određenoj prema vrijednosti na koju su se stranke nagodile, a najviše 400,00 kuna. Iako je iznos pristojbe ograničen na mali iznos, smatramo da bi **odustajanje od obveze plaćanja sudske pristojbe na sudsku nagodbu kroz odgovarajuću izmjenu Zakona o sudskim pristojbama**¹¹ stimulatивно djelovalo na povećanje naklonosti stranaka takvom načinu rješavanja sporova, a i kao sama pravno-politička gesta moglo bi u sklopu medijske kampanje (poput one o postupku mirenja na sudovima) biti dodatno iskorišteno za popularizaciju mirnog načina rješavanja sporova. Što se tiče javnofinancijskog učinka mjere ukidanja pristojbene obveze temeljem sklopljene sudske nagodbe, jasno je da zanemariv broj sklopljenih sudskih nagodbi i propisana visina pristojbe ne daju osnova za zaključak da bi se radilo o imalo značajnijem gubitku prihoda, posebno ako se on postavi u odnos s njezinim posrednim pozitivnim učincima u vidu rasterećenja sudova od određenog (pa makar i razmjerno malog) broja predmeta koji bi se riješili na taj način.

3.3.3. Povrh svega navedenog ne bi se smjelo dogoditi da orijentacija prema mirnom rješavanju sporova zaobiđe važne aktere tog procesa – suce i odvjetnike. Da bi osjetno veći broj parničnih postupaka bio završavan sklapanjem sudske nagodbe, **svi sudionici u parničnom postupku moraju za to biti motivirani**. Od presudne važnosti je postojanje volje stranaka za mirno rješenje spora, ali ukoliko poticaj za to ne dođe od suca i odvjetnika stranke, izgledi za sklapanje nagodbe bit će znatno umanjeni. Osim što okončanje spora sklapanjem sudske nagodbe isključuje posao izrade presude, što je sucima samo po sebi snažan motiv za poticanje stranaka na sklapanje nagodbe, nije zanemariva činjenica što se prema Okvirnim mjerilima za rad sudaca sudska nagodba nije određena kao posebna stavka za vrjednovanje rada sudaca već je izjednačena i statistički se vrednuje kao i, primjerice, rješenje o mjesnoj nenadležnosti ili presuda zbog ogluhe. Kada bi se zaključena sudska nagodba vrjednovala jednako kao presuda donesena nakon provedene glavne rasprave, suci bi bili snažno motivirani aktivnije usmjeravati stranke prema mirnom rješenju spora. S druge strane uloga odvjetnika i njihov odnos prema modelima mirnog rješavanja sporova imaju više posebnosti¹² koje dijelom uvjetuje važeći sustav nagrađivanja odvjetnika, a osim načelnog isticanja nužnosti da se i odvjetnike dodatno motivira na mirno rješavanje sporova ne bavimo se dublje ovom problematikom jer je iznimno složena i seže sve do uređenja ustavnopravnog položaja odvjetništva u Republici Hrvatskoj.

3.4. (NE)MOGUĆNOST INTERPOLACIJE NAČELA POVJERLJIVOSTI U PARNIČNI POSTUPAK

Prilikom promišljanja o mogućnostima za unaprjeđenja pravila o postupanju parničnog suca sa svrhom poticanja i pomaganja strankama da sklope sudsku nagodbu nije mogla biti

¹¹ Ovu mjeru već predviđa Strateška studija razvoja sustava mirenja u građanskim i trgovačkim postupcima u Republici Hrvatskoj, ali do pisanja ovog članka nije realizirana.

¹² Šimac, Srđan; *Odvjetnici i mirenje*

(izvor:http://www.centar-za-mir.hr/uploads/Medijacija/Simac_Odvjetnici_i_mirenje.pdf)

zaobidena glavna mana sklapanja sudske nagodbe u parničnom postupku u odnosu na postupak mirenja. Kako je već navedeno pod 2.1., bitna pretpostavka uspješnog poticanja na mirno rješenje spora je mogućnost da osoba, uz čiju se pomoć pokušava iznaći obostrano prihvatljiv modalitet rješenja spora, ima uvid u šire okolnosti spora, a ne samo one koje su pravno relevantne, prije svega u interese stranaka. Ta je pretpostavka ostvarena u ZM kroz načelo povjerljivosti i kroz samu činjenicu da izmiritelj ne donosi nikakav pravorijek, pa nema ni razloga da stranke budu suzdržane i da ne iznesu sve okolnosti koje bi mogle voditi mirnom rješenju spora. U parničnom postupku suzdržanost i kalkuliranje stranaka imaju svoje razloge, što sucu otežava konstruktivno poticanje na sklapanje sudske nagodbe. Navedeni nedostaci sudske nagodbe u odnosu na postupak mirenja u vidu stanovite nepovjerljivosti stranaka prema sucu i balasta koji sucu ostaje nakon neuspješnog pokušaja sklapanja sudske nagodbe u vidu saznanja o različitim (strogo gledano pravno neodlučnim) okolnostima slučaja, ne mogu biti anulirani, osim ako u sam parnični postupak na neki način ne bi bilo interpolirano načelo povjerljivosti, koje je inače karakteristično za postupak mirenja (čl.11., 12. i 13. ZM). Time bi se stvorilo povoljno ozračje za otvorenu komunikaciju između stranaka međusobno te stranaka i suca, bez bojazni da bi zbog toga, u slučaju nepostizanja dogovora o mirnom rješenju spora, u nastavku postupka bilo tko mogao trpjeti štetne posljedice. Nakon preispitivanja raspoloživih mogućnosti za interpolaciju načela povjerljivosti mislimo da postoji samo jedan način da se to učini, a to je da se u ZPP-u predvidi da u slučaju neuspjelih pregovora o sklapanju nagodbe na zahtjev (podnesen najkasnije na ročištu na kojemu je nagodba pokušana i ostala bez uspjeha) makar jedne stranke (analogno čl.13. ZM-a) sudac pred kojim je nagodba pokušana ima biti izuzet, a postupak ima biti nastavljen pred drugim sucem uz ponovni početak glavne rasprave. Naravno, bilo bi potrebno unijeti i odredbe koje se podudaraju sa odredbama čl.12. (zabrane iznošenja činjenica i dokaza) i čl.11. ZM (tajnost postupka). Takvim uređenjem uklonile bi se zapreke za potpunu otvorenost stranaka, jer stranke ne bi mogle imati štetnih posljedica zbog pokušaja sklapanja nagodbe. Nažalost, ovakvo uređenje otvara neprihvatljivo velik prostor za zlouporabe procesnih prava koje ne bi mogle biti spriječene, već samo sankcionirane *post festum*. Ono bi moglo biti iskorišteno za odugovlačenje fingiranjem dobre volje radi započinjanja pregovora o mirnom rješenju spora i planiranim odustankom od istih, te potom podnošenjem zahtjev za izuzeće, što može znatno produljiti postupak jer u tom slučaju glavna rasprava mora početi iznova pred drugim sucem. Upitno je također koliko bi interpolacija načela povjerljivosti u parnični postupak bila u skladu s temeljnom svrhom i načelima tog postupka.

4. ZAKLJUČNO

Alternativni načini rješavanja sporova iz nadležnosti sudova zauzeli su svoje mjesto u državnoj strategiji reforme pravosuđa, a teškoće u funkcioniranju koje pravosuđe prate već duže vrijeme opravdavaju i poseban pristup tom do sada pretežito neiskorištenom potencijalu. Donošenje ZM, Zakona o arbitraži (Narodne novine, br. 88/01) i noveliranje ZPP-a (Zakoni o izmjenama i dopunama ZPP od 14. srpnja 2003. godine i od 02. srpnja 2008.godine - Narodne novine, br. 117/03 i 84/08) koraci su na tom putu koji su već donijeli pozitivne pomake, ali predanost cilju povećanja kvalitete pravne zaštite pred sudovima i izvan njih ne daje pravo na zadovoljstvo dosad postignutim. S tom mišlju promotren je i institut sudske nagodbe. Razlozi koji u fokus stavljaju institut sudske nagodbe slični su onima koji su doveli do donošenja ZM – stvaranje prikladnog pravnog okvira za sporazumno rješavanje sporova uz pomoć i posredovanje treće nepristrane osobe. Usprkos trendu jačanja alternativnih načina rješavanja sporova ZPP, sudsku nagodbu tretira jednako danas kao i prije dužeg vremena kada problem učinkovitosti pravosuđa nije bio izražen, a nije ni bilo akutnih razloga za potenciranje mirnih

načina rješavanja sporova. Nakon donošenja ZM-u i mogućnosti da parnični sudac strankama preporuči da spor pokušaju riješiti u postupku mirenja sukladno tom Zakonu, možda ni nema razloga za pridavanje posebne pozornosti sudskoj nagodbi. Ipak, usporedba postupka mirenja i sklapanja sudske nagodbe u parničnom postupku pokazala je da sudska nagodba i u ovim okolnostima ima svoju netaknutu svrhu, a, ovisno o konkretnim procesnim situacijama, i određene prednosti u odnosu na mirenje. Te prednosti mogle bi biti kapitalizirane ukoliko bi normativno uređenje sudske nagodbe doživjelo reformu, vjerujemo, u bitnome prema izloženim prijedlozima. Na taj način proširila bi se lepeza mogućnosti za alternativno rješavanje sporova i kod svih sudionika u tom procesu utjecalo na postupnu promjenu svijesti i navika koje za sada uvjetuju da velika većina sporova završavaju pred sudovima, te da bivaju završeni tek pravomoćnošću presude (ili ni tada, ovisno o korištenju izvanrednih pravnih lijekova, instituta ustavne tužbe ili produblivanjem narušenih odnosa podnošenjem novih tužbi). Upravo su postojeća razina svijesti i ustaljene navike još jedan argument za jačanje instituta sudske nagodbe. Iako postoji mogućnost rješavanja sporova mirenjem, to samo po sebi ne sprječava najveći broj stranaka da pravdu ipak potraže pred sudom, jer jednostavno preferiraju sudski postupak, posebno ozračje koje on pruža i prisutnost autoriteta suca, dok postupak mirenja predstavlja novu i nepoznatu sferu s gotovo čistom stranačkom autonomijom bez ikakvih elemenata prinude, što je mentalitetu većine građana strano. Za promjenu navika potrebno je ponajviše vrijeme. Kako će većina sporova ipak još dugo vremena završavati na sudovima, nije li, pored mogućnosti da se strankama preporuči pokušaj mirenja u posebnom postupku, razumno stvoriti što je moguće više prostora da se spor okonča na miran način već u samom parničnom postupku – sklapanjem sudske nagodbe? Vjerujemo da se isplati razmotriti ovo pitanje.